

Николюк О.М., к.е.н., доцент кафедри комп'ютерних технологій та моделювання систем

Житомирський національний агроекологічний університет

ІСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Інституціональна теорія наразі є однією із найбільш популярних серед вчених-економістів. Проте, обґрунтованість застосування положень інституціоналізму у процесі дослідження розвитку суб'єктів підприємництва не у повній мірі доведено, що підтверджується численними критичними відгуками щодо нежиттєздатності та практичної непристосованості теорії.

Встановлено, що дослідження господарської діяльності окремого підприємства має бути підпорядковане основним принципам інституціональної теорії, згідно яких:

1) в якості основного фактору впливу на окремі суб'єкти господарювання виділяється дія елементів зовнішнього середовища (системний підхід). Дослідження суб'єктів господарювання здійснюється у межах інституціонального середовища, яке охоплює економічну, соціальну, екологічну, політичну, правову, культурну та інші підсистеми зовнішнього середовища;

2) об'єктом дослідження є не процес функціонування економічних суб'єктів, а їх еволюція. Остання базується на принципах теорії людської поведінки, а також на системній взаємодії інституціонального середовища із суспільством у контексті системи цінностей та цілей останнього;

3) в основі процесу формування економічної системи лежить полегшення її взаємодії із економічними суб'єктами шляхом створення можливостей уникнення або максимального зниження трансакційних витрат й інформаційної невизначеності. При цьому, економічні дослідження необхідно проводити із врахуванням інформаційних обмежень.

Акцентуючи увагу на питаннях еволюції зазначимо, що з позицій системного аналізу процес еволюції умовно можна представити як сукупність, по-перше, підпроцесів функціонування системи в одному стані та, по-друге, переходів системи із одного стану в інший. Функціонуванню економічного суб'єкта притаманна цілеспрямованість його дій. Що ж стосується зміни станів системи, то ця складова еволюції є причинно-наслідковою ланкою, що пов'язує окремі стани. Якщо припустити, що процес функціонування підприємства є лише компонентом його існування, то логічним буде висновок про принципову відмінність одного стану від іншого. На нашу думку, цією відмінністю є цілі підприємства. Зокрема, суб'єкт господарювання, перебуваючи в одному стані, функціонує для досягнення певної мети. Коли ж цю ціль досягнуто, підприємство висуває нову ціль, для досягнення якої воно еволюціонує, змінюючи свій стан. Кожному окремому стану господарюючого суб'єкта у певний період часу відповідає конкретна ціль (цілі) та, відповідно, процес його функціонування. Тобто процес еволюції підприємства складається із підпроцесів його функціонування у певному стані, які змінюються одне одним в результаті досягнення поставлених та акумуляції нових цілей. У цілому ж функціонування системи можна визначити як підпроцес її еволюції.

Спрощену схему процесу функціонування підприємства як окремого етапу його еволюції наведено на рисунку. Індивіди, суб'єкти підприємництва і суспільство загалом існують та функціонують у межах інституціонального середовища, яке, у свою чергу, є частиною зовнішнього середовища. Кожен окремий індивід формує систему цілей суспільства в цілому (1). Цілі існування та діяльності підприємницьких структур визначає система цілей як індивідів

(2а), так й суспільства (2б). Аналогічно, систему цілей інституціонального середовища формують суспільство (3а) та господарюючі суб'єкти (3б).

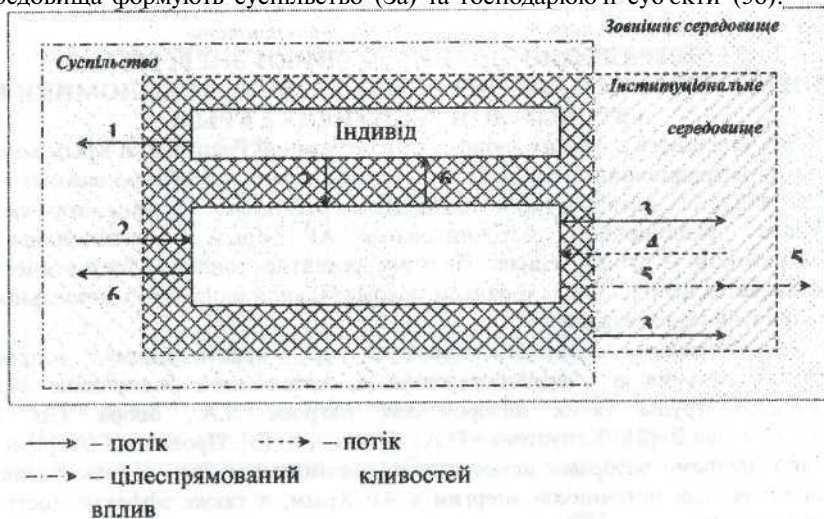

Рис. Схема функціонування підприємств у межах інституціонального середовища

Інституціональне середовище створює можливості, які полегшують процес досягнення цілей підприємствами (4), реалізуючи які підприємницька структура знижує трансакційні витрати та невизначеність, що формуються у межах зовнішнього середовища загалом та інституціонального середовища зокрема. Шляхом досягнення власних цілей, підприємство реалізує цілі індивідів та суспільства. Після цього відбувається трансформація старих цільових установок останніх і механізм функціонування економічних суб'єктів запускається з самого початку, але враховується вже нова система цілей, що формує новий стан підприємства як економічної системи. Наведене підтверджує те, що адекватне інституціональне середовище сприяє розвитку підприємницьких структур, у той же час задовольняючи потреби соціуму. Інституціональне середовище, як відмічалось вище, є сукупністю взаємопов'язаних компонентів, які взаємодіють між собою створюють нову властивість - можливості скоротити інформаційну невизначеність та, як результат, - трансакційні витрати. Тобто, інституціональне середовище має основні ознаки системи (емерджентність, синергізм, цілеспрямованість, цілісність, ієрархічність та ін.). Крім того, воно впливає на підприємство як його підсистему. Враховуючи наведене, інституціональне середовище представляє собою надсистему окремих суб'єктів підприємництва, яка є елементом її зовнішнього середовища.